Dr. Dorin Petresc

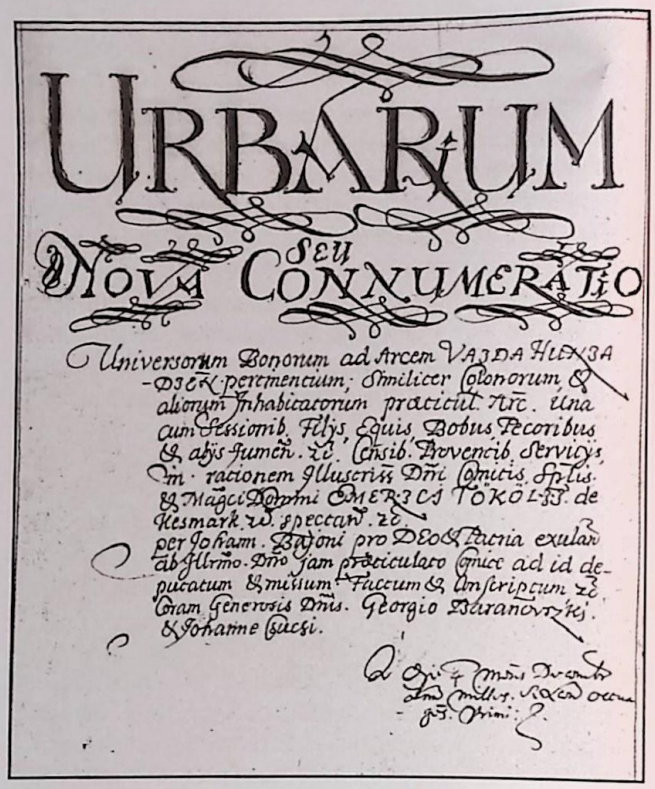
ȚINUTUL PĂDURENILOR, ÎN CEA DE-A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA, REFLECTAT ÎN „URBARIUL DOMENIULUI CETĂȚII HUNEDOARA DE LA 1681-1682”

În Principatul Transilvaniei din secolul al XVII-lea, la fel ca şi în celelalte ţări din Europa Centrală, fundamentul veniturilor nobiliare l-a constituit domeniul. Marile domenii funciare reprezentau un complex socio-economic, articulat din: reşedinţa nobiliară, terenuri întinse, păduri, mine din care se extrăgeau resurse ale subsolului, târguri şi, nu în ultimul rând, satele cu populaţia aservită.

O perspectivă amplă asupra societăţii şi economiei transilvănene din secolul al XVII-lea ne este furnizată prin intermediul „*Conscripţiilor urbariale*” ale domeniilor, evidenţe ale stării şi obligaţiilor individuale, ţinând socoteala supuşilor, a condiţiei lor materiale şi a îndatoririlor[1]. În conţinutul acestor izvoare documentare, au fost surprinse: structura, patrimoniul şi obligaţiile familiei iobăgeşti, dar şi statutul liberţilor şi clerului de la sate.

Mediul istoriografic a recunoscut valoarea ştiinţifică a conscripţiilor urbariale, încă din secolul trecut. Contribuţii esenţiale, în direcţia cercetării şi punerii în circuitul ştiinţific a acestui gen de izvoare, le datorăm istoricului David Prodan. Urbariile rezidente în arhivele transilvănene au pus la îndemâna acestuia o vastă bază informaţională, pentru elaborarea celor două lucrări privind istoria iobăgiei din Transilvania, în secolele XVI-XVII[2]. Defrişând o informaţie impresionantă, David Prodan a reuşit restituirea critică a unor urbarii, precum impresionanta conscripţie a Ţării Făgăraşului (1601-1650)[3], editată în colaborare cu Maria Ursuţiu, ori cea a Cetăţii Deva de la 1673[4].

Întinsul domeniu feudal al Hunedoarei are, pentru veacul al XVII-lea, o serie de inventare şi „*Urbarii*”, documente esenţiale pentru portretul socio-economic al satelor de aici, în faza de final a Principatului autonom al Transilvaniei. O conscripţie urbarială, deosebit de valoroasă prin întinderea, varietatea şi bogăţia datelor pe care le cuprinde, este „***Urbariul domeniului cetăţii Hunedoara de la 1681-1682***”, importanţa acestui izvor fiind confirmată de David Prodan, atunci când îl considera „*cea mai bogată conscripţie urbarială pe care o cunoaştem până acum, pentru Transilvania din secolul XVII*”[5].

URBARIUM
SEU
NOVA CONNUMERATIO

Prima pagină a Urbariului de la 1681-1682

Interesul istoricilor pentru acest document este manifest, încă din deceniul patru al secolului al XIX-lea. În 1831, Ferenc Kenderesi utiliza câteva extrase la elaborarea unui articol privind castelul Hunedoarei şi împrejurimile[6]. Secţiunile cu strictă referire la inventarul amănunţit al castelului au fost publicate, în a doua jumătate a aceluiaşi secol, de către Arányi Lajos, în cadrul unei lucrări tipărite la Pesta (1866) într-un tiraj destul de modest, însă cu unele stângăcii ale transcrierii textului[7]. În secolul trecut, o serie de informaţii oferite de acest izvor au fost valorificate, doar parţial, în contextul unor lucrări şi studii de specialitate pe teme conexe istoriei *hinterland*-ului Hunedoarei, metalurgiei fierului sau cu referire la problematica iobăgiei. Amintim pe Ştefan Meteş, cu studiul „*Din trecutul satelor şi munţilor cetăţii Hunedoara*”[8]. Date preţioase culese din „*Urbariul Hunedoarei de la 1681-1682*” au fost utilizate de către David Prodan, la elaborarea lucrărilor: „*Producţia fierului pe domeniul Hunedoarei în secolul XVII*” şi „*Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea*”[9]. O sumă de eşantioane informaţionale

extrase din document au configurat baza de lucru a istoricului Maria Ursuţiu, în succinta analiză referitoare la: structura familiei iobăgeşti, practicarea agriculturii şi organizarea judecăţilor pe Domeniul nobiliar Hunedoara, la sfârşitul secolului al XVII-lea[10].

O cercetare integrală, aplicată strict asupra acestui preţios izvor documentar, ne aparţine, abordul investigaţiei noastre derulându-se, în perioada 2005-2007, sub egida Universităţii „1 Decembrie 1918" Alba-Iulia. Rezultatele au fost fructificate în lucrarea ***„Realităţi economico-sociale şi juridice pe Domeniul Hunedoarei, la sfârşitul secolului al XVII-lea: Urbariul de la 1681-1682"***[11].

Ţinutul Pădurenilor, cu aşezările şi oamenii de aici, a fost, de la bun început, inclus în marele domeniu feudal al Corvinilor. Una dintre cele mai timpurii referinţe la acest aspect răzbate dintr-o „Diplomă donaţională" din 8 decembrie 1506, adeverită la Capitlul de Buda, prin care regele Ungariei dona Beatricei de Frangepan, văduva lui Ioan Corvin (fiul regelui Matia) şi fiicei sale Elisabeta, cea mai mare parte a moşiilor fostului ei soţ. Această diplomă regală atestă 27 de localităţi pădureneşti ca aparţinând, la acea dată, de „pertinenţele interioare" ale Domeniului cetăţii Hunedoara, după cum urmează: *„[...] ac villis... Gowosdwar, Aranyas, Cherbel, Zochath, Poynycza, Fereche, Zalasd alio nomine Dobramer, Oynaza, Frazyneth, Brathyaza, Rekeche, Ronk, Lymperd, Nadabor, Gozthaya, Zohodol, Monyaromezew, Pesthessel, Gywrkapoynycza, Rwda, Berch, Wallya, Thoplycza, Cherna, Polozka, Jwba, Thelek..."*[12].

Comitele Emeric Thökölyi, proprietarul Domeniului Hunedoara, la 1681

Un deceniu mai târziu, o serie de sate din Pădurenii Hunedoarei apar consemnate în socotelile marcgrafului Gheorghe de Brandenburg asupra veniturilor domeniale, pentru anii 1514-1518. Astfel, vedem că posesiunea hunedoreană includea şi obştile pădureneşti: *„Aranyas, Cserbel, Zochet, Poynicza, Fericze, Zalasd, Jobanaza, Farazyneth, Bratiaza, Rekycze, Runck, Vad, Lymperth, Nadobor, Gosthaya, Monioromezeu, Paschеschel, Poynicza Gurka, Ruda, Wertz, Plozka, Valia, Toplicza, Cherna, Juba, Theleck,... Gawostdywara"*[13].

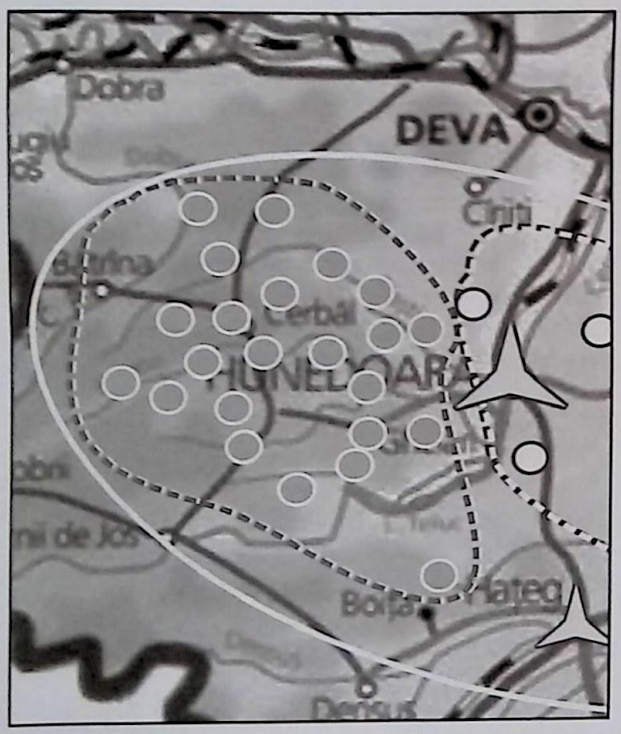
În anul 1667, potrivit unei învoieli cu Nicolae şi Maria Zolyomi, domeniul hunedorean ajungea în stăpânirea lui Ştefan Thökölyi, care l-a testimoniat fiului său, Emeric (Imre), şi celor trei fiice ale sale. Noul proprietar, comitele Emeric (Imre) Thökölyi de Késmark, şi-a asumat un rol pregnant pe arena geopolitică din estul Europei, animată de jocul de putere dintre Imperiul Habsburgic şi Poarta otomană. Din anul 1678, ajunge la conducerea răscoalei antihabsburgice a cruciaţilor (*kuruţilor*) din Ungaria Superioară, având drept scop restaurarea vechiului regat. Între 1678-1686, acesta a creat chiar un principat al *kuruţilor* în Slovacia, refuzând însă onorificul titlu de rege, oferit de sultan, la 1682[14]. În planul ambiţiilor personale, Thökölyi viza însă obţinerea tronului princiar al Transilvaniei. Punerea în operă şi susţinerea planurilor politico-militare ale lui Thökölyi presupunea o temeinică bază economico-financiară. Or, aceste resurse au provenit, înainte de toate, din administrarea judicioasă a averii sale, respectiv domeniile pe care le-a posedat, între care şi întinsul domeniu al Hunedoarei[15].

Astfel de raţiuni l-au determinat pe comitele Thökölyi să dispună, în iarna dintre anii 1681-1682, inventarierea domeniului hunedorean. Aşa cum rezultă din această conscriere urbarială, la acea vreme, domeniul Hunedoarei însuma: 2 târguri – Hunedoara şi Haţeg, precum şi 31 de sate, între care 23 ale Ţinutului Pădurenilor[16].

Pentru întocmirea urbariului, a fost împuternicit Johannes Bajoni, un curtean de încredere al comitelui. Conscrierea a început la 4 decembrie 1681 şi s-a încheiat în primăvara anului următor, la 4 aprilie 1682[17], relevându-ne că s-a avut în vedere perioada hibernală a anului, atunci când oamenii, de obicei, se sedentarizează, ceea ce a facilitat acţiunea conscriptorului.

„Urbarium seu nova connumeratio universorum bonorum ad arcem Vajda Huniadien[sem] pertinentium" este alcătuit în formă manuscrisă, în limbile maghiară şi latină. Manuscrisul se dezvoltă sistematic, cu scris minuscul, pe 699 de pagini, introducându-ne în toate amănuntele domeniului. Conscriptorul Johannes Bajoni a conceput urbariul din şase secţiuni principale[18]. Primul capitol reprezintă conscripţia propriuzisă, ordonată pe localităţi[19], având în preambul *„Indexul aşezărilor existente în acest urbariu"* (*Index Locorum in hoc Urbario existendis*)[20]. Aici, sunt conscrise aşezările laolaltă cu locuitorii dependenţi, notificându-se starea economică şi obligaţiile lor faţă de seniorul domeniului. Oficialul comitelui a ţinut să

specifice, pentru fiecare sat, raportul de apartenenţă la patrimoniul funciar al Hunedoarei. Avem un număr de 26 de sate ce aparţineau în întregime domeniului („*possessio*" sau „*possessio integra*") şi părţi („*portio*") din teritoriul altor 5 sate[21]. Inserarea datelor statistice aferente fiecărei localităţi s-a efectuat cu respectarea algoritmului tabelar. În cazul satelor pădureneşti, se distinge utilizarea unui chestionar tabelar, conceput pe 12 rubrici: numele capului de familie şi al uliţei („*Nomina hominum et Platearum*"), sesia („*Sessio*"), fiii („*Fillii*"), numele fiilor („*Nomina Filiorum*"), vârsta lor („*Annus eorum*"), cai („*Equis*"), boi („*Boves*"), vaci („*Vacca*"), oi şi capre („*Oves et capra*"), porci („*Porci*"), stupi („*Apes*"), starea şi succesiunea declarate („*Rerum et successionum declaratio*")[22]. Încheierile au fost echipate cu un centralizator succint al tuturor

Localităţile din Ţinutul Pădurenilor, recenzate la 1681-1682

indicatorilor numerici consemnaţi în tabel, totalizând: capii de familie, sesiile deţinute, sesiile părăsite, fiii, animalele din gospodărie[23]. În alonja acestei inventarieri nominale, sunt ataşate o serie de paragrafe, în care se specifică amănunte legate de: numărul şi numele fugarilor („*fugitivi*"), iobagii înstrăinaţi („*Elidegenedett jobbagiok*"), moşiile părăsite („*Praedia*"), obligaţiile supusului (censul, dijma, diferitele daturi în natură, cuantumul taxelor, slujbele), producţia economică („*Proventus*"), raporturile şi litigiile juridice cu proprietarul domeniului („*Usus, ritus et consvetudo*"), inclusiv amenzile („*Mulcta*"), limitele funciare ale localităţilor („*Limites, határá*")[24].

Cea de-a doua parte ocupă, în economia urbariului, aproximativ 200 de pagini şi reprezintă o colecţie de transcrieri după originalul a 143 documente: diplome de înnobilare, cărţi de eliberare din şerbie, confirmări şi reconfirmări a unor imunităţi, acte donaţionale, succesiuni emise de diferiţii principi şi stăpâni ai domeniului, în secolele XVI-XVII[25]. Este evidentă grija pentru certificarea oficială a statutului social al unor locuitori de pe domeniu, în raport cu senioria domenială a Hunedoarei. O secţiune mai redusă ca dezvoltare înregistrează diversele cereri şi reclamaţii ale supuşilor, adresate curţii domeniale, cu înregistrarea suplicantului, locului şi datei, precum şi rezoluţia după caz[26]. De asemenea, în capitolul al patrulea, intitulat „*Inventarium Universorum Bonorum eam mobilium quam immobilium ad Arcem Vaida Hunyadiensis*", este descris şi inventariat amănunţit castelul, înzestrarea lui militară, clădirile supuse fiscalităţii domeniale, stocurile de cereale, efectivele de animale[27]. Totodată, aici au fost cuprinse şi inventarele celor 5 mine şi fierării („*vasbányák*") de pe teritoriul domeniului (Plosca, Topliţa, Nădrab, Limpert, *Új Bánya*)[28], oferind amănunte preţioase din care se pot reconstitui tehnica extracţiei fierului, cantitatea producţiei, condiţiile muncii. Sub titlul „*Conventional Universorum Servitorum ad Arcem et Bona Vaida Hunyadiensis*"[29], sunt înregistrate contractele de plată ale diverşilor slujbaşi de la *Curie*: provizorul şi viceprovizorul[30], castelanul suprem al Hunedoarei[31], inspectorul[32], procuratorul[33], castelanul Haţegului[34], predicatorul maghiar al Hunedoarei[35], drabanţii[36] ş.a. Un alt capitol notifică distinct atribuţiunile („*Instructiones*")[37] ce reveneau: castelanului suprem[38], provizorului[39], contabilului („*rationista*")[40] şi conducătorului mercenarilor germani angajaţi în serviciul militar al stăpânului domeniului[41].

Sub raport geografic, în veacul al XVII-lea, Hunedoara era cel mai întins domeniu nobiliar din Principatul autonom al Transilvaniei. În epocă, acest domeniu era mărginit, în linii mari, de următoarele vecinătăţi: domeniul cetăţii Deva către nord, Scaunul săsesc Orăştie în partea de est şi sud-est, iar spre vest şi sud-vest se învecina cu *Beglerbeilîcul* Timişoarei, acest interfluviu de pe creştetul munţilor Poiana Ruscăi constituind şi graniţa principatului transilvănean cu Imperiul Otoman[42].

Conscripţia din 1681-1682 ne edifică asupra partajării teritoriale a domeniului Hunedoarei, precum şi a localităţilor din Munţii Poiana Ruscăi. Consultând „*Indexul aşezărilor existente în acest urbariu*" (*Index Locorum in hoc Urbario existendis*)[43], observăm că, la acea dată, „geografia" acestuia se prezenta structurată în trei entităţi administrativ-teritoriale:

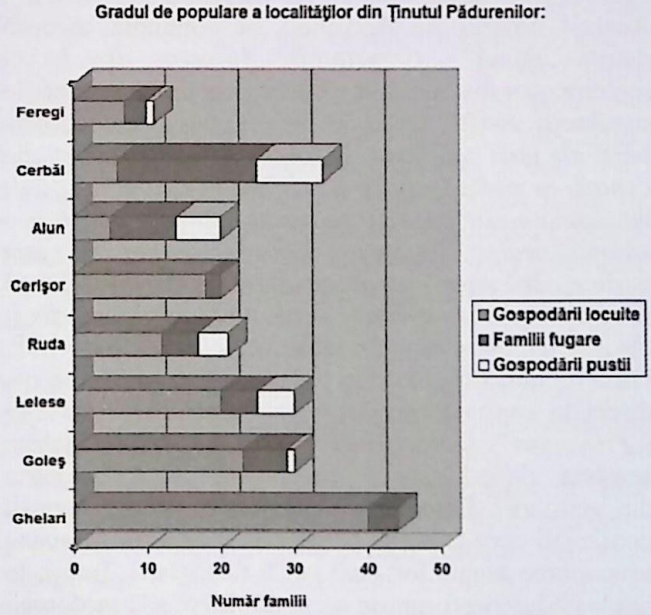
a). **2 târguri - Hunedoara** („*Oppidum Hunyad*") şi Haţeg („*Oppidum Haczog*")[44];

b). **8 sate de agricultori, aflate în piemontul şi talvegul văilor inferioare ale râurilor Cerna şi Strei:** Mânerău (*Mogiorosd*), Sâncrai (*Sz. Király*), Nădăştia de Jos (*Also Nádasd*), Bretea Streiului (*Magyar Brettye*), Măceu (*Macso*), Streiu Plopi (*Jsztrigy Plop*), Luncani (*Lunkány*), Boşorod (*Bosorod*)[45];

c). **23 de sate din Ţinutul Pădurenilor („*Erdöhatsag*")** [46]: Teliuc (*Telek*), Iuba (*Juba*), Ghelar

(*Gyalár*), Plop (*Erdöháti Plop*), Ruda (*Ruda*), Vălar (*Vallár*), Goleş (*Goles*), Poeniţa Voinii (*Pojnicza Vojna*), *Murar*, Bunila (*Bunyila*), Alun (*Aluny*), Runcu Mic (*Runk*), Lelese (*Lelesz*), Păclişa (*Paklissa*) – sat contopit cu Cerişorul, Cerişor (*Cserissor*), Govăjdia (*Gausdioara*), Cerbăl (*Cserbely*), Arănieş (*Aranyas*), Socet (*Socset*), Poeniţa Tomii (*Pojnicza Thomae*), Feregi (*Feredse*), Zlaşti (*Zallastissor*), *Ivan*[47].

Sub aspectul patrimonialităţii, menţionăm că actul urbarial distinge între localităţile aflate „*in possessio (integra)*" şi cele stăpânite doar „*in portio*". Satele din Ţinutul Pădurenilor care aparţineau în întregime domeniului erau: Teliuc, Iuba, Ghelar, Plop, Ruda, Vălar, Goleş, Poeniţa Voinii, *Murar*, Alun, Runc, Lelese, Păclişa (sat contopit cu Cerişorul), Cerişor, Cerbăl, Arănieş, Socet, Govăjdia, Poeniţa Tomii, Feregi, Zlaşti şi *Ivan*[48]. Castelanul Hunedoarei mai deţinea părţi din teritoriul satului Bunila[49]. Apoi, mai existau şi 14 locuri de sate pustii („*praedia*"): Cernişoara, Ohaba, *Dsamon*, *Pestissel*, Ulm, *Goruja*, Frăsinet, Brătiasa, Oniasa, Gura Vadului, *Gosztyaja*, Pala, Bucova, *Patyesd*, cele trei din urmă situate dincolo de Poarta de Fier a Transilvaniei[50].

Slujbaşul care a întocmit urbariul a operat cu termenii: „*sesie*" şi „*persoană*". „*Sessio*", ca unitate funciară de bază, era un complex al fondurilor de terenuri intra- şi extravilane într-o suprafaţă determinată de iugăre (1 jugăr = suprafaţa pe care o ară doi boi într-o zi, cca. 1200 stânjeni pătraţi). *De iure*, sesia iobăgească (*sessio, telek, hely*) intra în proprietatea domnului de pământ, iar pentru folosinţa acesteia, iobagii domeniali erau datori cu o serie de prestaţii în muncă, servicii, produse şi bani. Deşi subdiviziunile sesiei nu sunt porţionate după criterii convenţionale, strict matematice, avem: „*sessio integra*" = 34 iugăre, „*sessio media*" = 19 iugăre, „*sessio quarta*" = 11 iugăre şi „*sessio octava*" = 7 iugăre. „*Sessio jobagionalis*" sau „*sessio colonicalis*" reprezenta pământul dat în folosinţa iobagilor. „*Sessionatus*" era cel înzestrat cu sesie. Sesia ce aparţinea bisericii, respectiv unei parohii, purta numele „*sessio parochialis*" şi o folosea parohul în exerciţiu. Sesia putea defini poziţia juridică a oricui cu privire la iobagiile militare, fiscale, dreptul elector ş.a.[51] Sesia echivala, în linii mari, cu „*delniţa*" din Ţara Românească şi cu „*jirebia*" din Moldova ori cu „*ocina*" din cele două ţări române[52]. Astfel, „Urbariul domeniului Hunedoara de la 1681-1682" înregistrează 532 ½ sesii locuite, dintre care în Ţinutul Pădurenilor 143 ½ sesii locuite[53].

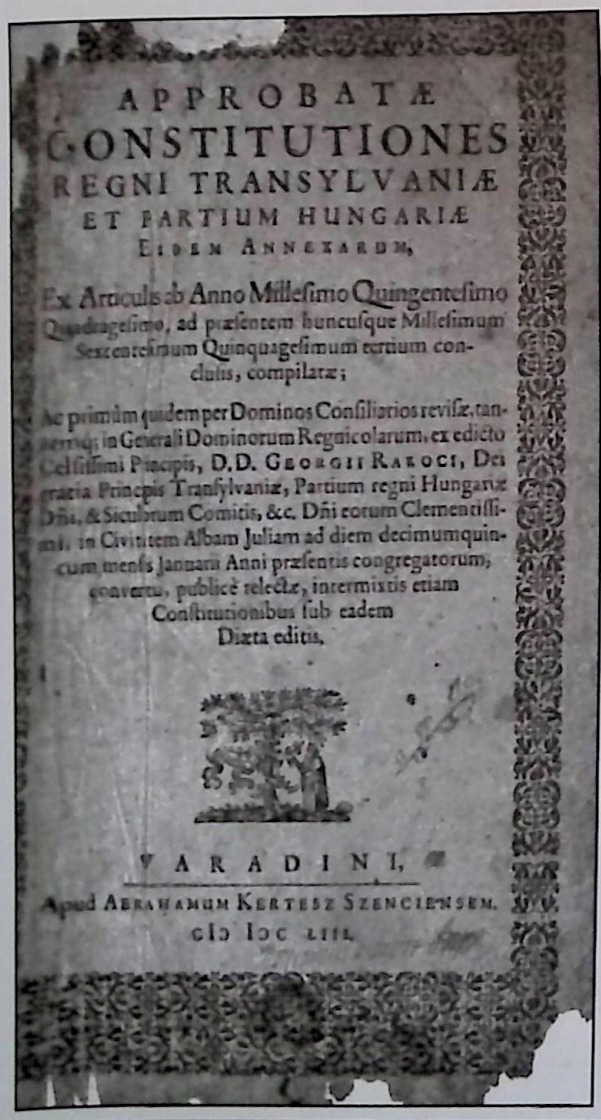
Conscriptorul a notificat doar locuitorii aflaţi în raport de dependenţă economico-fiscală faţă de stăpânul domeniului, fără a înscrie totdeauna întreaga populaţiei a unei localităţi. A fost conscrisă populaţia bărbătească, respectiv capii de familie şi fiii acestora, precum şi văduvele. Termenul „*hominum*" este uzitat în accepţiunea de cap al unei familii supuse seniorului feudal. La 1681-1682, aparţineau de senioria nobiliară a Hunedoarei 1113 capi de familie cu 1152 fii, respectiv o populaţie masculină de 2265 persoane. Dintre aceştia, în satele din Ţinutul Pădurenilor, vieţuiau 363 capi de familie cu 541 fii de parte bărbătească[54]. Datele înscrise nu se pretează la calcule demografice exacte. Sunt, totuşi, la îndemână estimările aproximative. Prin dublarea populaţiei masculine, potenţialul uman dependent domenial din Ţinutul Pădurenilor se ridica la un total de 1.808 persoane (cca. 40% din populaţia domeniului)[55].

Satele mari din Ţinutul Pădurenilor puteau fi considerate cele cu 31-50 familii, aşa cum vor fi fost: Teliuc, Ghelari, Cerbăl[56]. Localităţile cu 16-30 de familii se încadrau în rândul satelor mijlocii, cum erau spre pildă: Ruda, Goleş, Lelese, Cerişor, Arănieş[57]. Aşezările mici nu depăşeau 15 familii, amintind aici satele: Vălar, Plop, Iuba, Murar, Socet, Feregi[58]. Constatăm o pondere ridicată a comunităţilor cu o populaţie mijlocie şi mică în Ţinutul Pădurenilor, aspect caracteristic satelor din zona montană[59].

Urbariul face distincţie între iobagi, libertini, jeleri şi nobili. Totodată, sunt notate categoriile profesionale ale locuitorilor, meseriile acestora, dar şi slujbele ori funcţiunile deţinute în comunitatea domenială[60]. Un extras centralizator, care încheie secţiunea de statistică urbarială, menţionează 130 de iobagi înstrăinaţi sau fugari. Motivele părăsirii vetrei de locuire sunt dintre cele mai diverse. Spre pildă, la Ruda-Ghelari, era pomenit Malka Mihaly, fugit de pe sesia sa datorită comiterii unei crime, cunoscându-se despre el că ar locui peste vale, în satul Goleş[61]. Cei doi fii ai preotului român din Ghelari, Stoia Avram şi Stoia Petru, au fost declaraţi „*fugitivi*", aflându-se căsătoriţi la Haţeg, unde deprinseseră meseria de tăbăcar[62]. La Goleş şi Alun, ca şi în alte locuri, unii plecaseră în bejenie în Turcia, probabil în Muntenia sau în părţile Banatului[63]. În unele circumstanţe, întâlnim un flux de populaţie dinspre munte, unde traiul era mai greu, către satele de câmpie, în care habitarea era facilitată de practicarea unei agriculturi prospere. O asemenea situaţie o întâlnim la Cerbăl, unde din 76 de locuitori (34 capi de familie cu 42

fii), 22 erau „*fugitivi*"! O pondere de 29% din populaţie părăsise vatra satului, stabilindu-se în aşezările de şes din jurul Devei sau Dobrei[64]. Dacă avem în vedere locul unde s-au înstrăinat aceşti „*fugitivi*", rezultă nuanţarea a două situaţii: iobagi fugari dincolo de hotarele domeniului nobiliar şi iobagi care s-au mutat în altă aşezare de pe domeniu. În prima situaţie, stăpânul de pământ avea căderea legală să procedeze la recuperarea fugarului împreună cu familia şi bunurile mobile ale acestuia. „*Constituţiile Aprobate ale Transilvaniei de la 1653*" stipulează o serie de proceduri oficiale privind identificarea, urmărirea şi recuperarea iobagilor fugitivi, precum şi soluţionarea litigiilor dintre nobili pe această temă, în faţa tablelor comitatense[65].

Din punctul de vedere al obligaţiilor şi prestaţiilor, „*Constituţiile Aprobate de la 1653*" prevedeau perceperea dărilor după numărul porţii, înţelegând prin aceasta clanul familial ce subzista într-o gospodărie[66]. Sub acelaşi acoperiş cu şeful clanului familial, trăiau şi copiii căsătoriţi, aşa-zisa „*familie mare*" care suporta solidar prestaţiile feudale, datorând doar o singură slujbă, o taxă, un serviciu. Obligaţiile cădeau pe gospodărie, iar acest gen de convieţuire, exprimat în textele urbariale cu expresia „*trăiesc într-o pâine*",

APPROBATÆ
CONSTITUTIONES
REGNI TRANSYLVANIÆ
ET PARTIUM HUNGARIÆ
EIDEM ANNEXARUM,

Ex Articulis ab Anno Milleſimo Quingenteſimo Quadrageſimo, ad præſentem hunc uſque Milleſimum Sexcenteſimum Quinquageſimum certum conclusis, compilatæ;

Ac primùm quidem per Dominos Conſiliarios reviſæ, tandemque in Generali Dominorum Regnicolarum, ex edicto Celſiſſimi Principis, D.D. GEORGII RAKOCI, Dei gratia Principis Tranſylvaniæ, Partium regni Hungariæ Dñi, & Siculorum Comitis, &c. Dñi eorum Clementiſſimi, in Civitatem Albam Juliam ad diem decimumquintum menſis Januarii Anni præſentis congregatorum, conversæ, publicè relectæ, intermixtis etiam Conſtitutionibus ſub eadem Dieta editis.

VARADINI,

Apud ABRAHAMUM KERTESZ SZENCIENSEM.

CIↃ IↃC LIII.

uşura în mod evident prestaţiile feudale, prin distribuţia unei singure unităţi fiscale între membrii familiei[67].

Potrivit normelor fiscalităţii private din lumea medievală, „*censul*" reprezenta prestaţia de bază în raporturile economice dintre cel aservit şi stăpânul de pământ. De-alungul vremii, acestuia i-au fost alocate diverse designaţii: „*census*", „*terragium*" (darea pământului), „*census terragii*", „*fertones*", „*collecta*", „*taxa*" ş.a.[68]. Conscripţia urbarială a Hunedoarei de la 1681-1682 operează cu expresia „*census*"[69]. Acest cens se achita în bani şi, mai rar, în natură. Pentru folosinţa pământului seniorial, se plătea cens de două ori pe an, la sărbătorile de *Sângeorz* şi *Sânmihai*, sau îl răscumpărau prin alte servicii. Se întâmpla, însă, ca această dare bănească să fie întregită ori răscumpărată cu prestaţii în produse. Daturile în bani sau în natură, definite în mod uzual sub forma latină de „*Munera*", „*muneraria*" ori maghiară - „*ako*", reprezentau prestaţiile menite să completeze „*censul*" bănesc. „*Ako*" era o prestaţie variabilă, funcţie de nivelul recoltei, caracterul ei arbitrar depinzând adesea de exigenţele seniorului domenial[70]. Satele mai datorau domeniului în acest cont, în afară de „*cens*", câte o găină de Paşti şi de Crăciun, precum şi câte un car de lemne la Crăciun[71]. Acelaşi urbariu ne dezvăluie că populaţia aservită datora „*dijmă*". „*Constituţiile Aprobate din 1653*" reglementau distinct dijmele iobagilor din comunităţile româneşti. Astfel, textul juridic preciza: „*Deşi în unele părţi ale ţării valahimea datorează şi acum dijma, din contră, în multe locuri trăiesc fără să dea dijmă [...]; de altfel nu este potrivit, ca situaţia lor să nu fie într-o anumită ordine [...] De aceea, s-a hotărât ca, de acum înainte, fără deosebire pretutindeni în Transilvania, să se ia dijmă de una zecime adevărată din vin, din grâu şi din alte leguminoase; din porci, din oi şi din stupi...*"[72]. Urbariul hunedorean de la 1681-1682 conexează dijma direct la capitolul producţiei economice a supusului („*Proventus*"), tocmai pentru a facilita calculul ponderii acesteia, ţinând cont că reprezenta „a zecea" parte din venituri[73]. Dijma era percepută de la toţi supuşii domeniali care cultivau pământuri iobăgeşti ori aveau uzucapiune asupra lor, cum vor fi fost jelerii. Totuşi, în satele pădureneşti supuse curţii nobiliare a Hunedoarei, nu se percepea dijma din semănăturile de câmp (grâu, orz, mei, ovăz)[74].

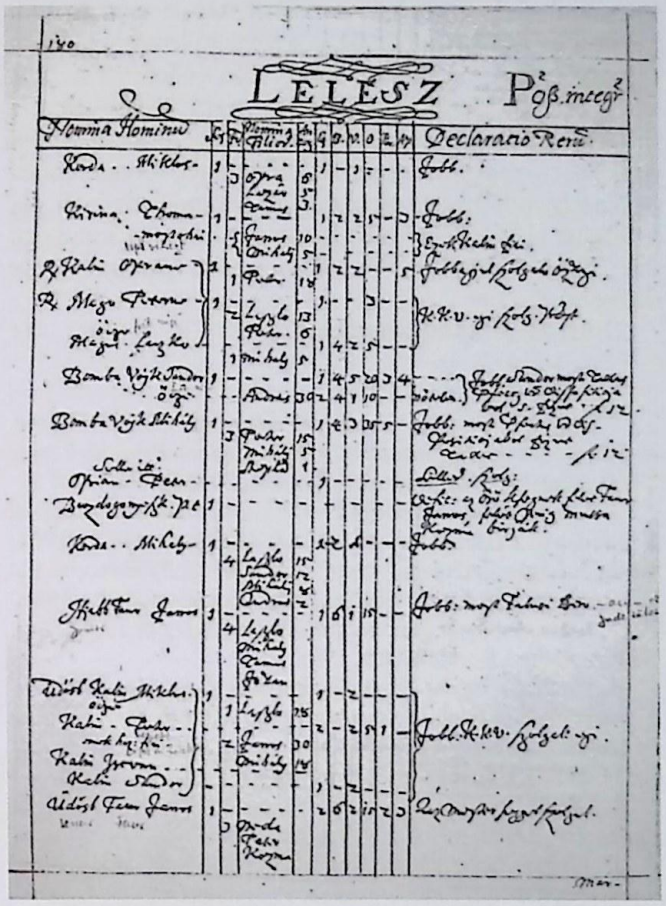
În lumea satelor, o importantă resursă economică, dacă nu cea dintâi, o reprezentau vitele mari, forţa motrice a lucrului în agricultură. Din situaţia efectivelor recenzate, se remarcă o mare pondere alocată creşterii boilor. Ponderea cailor este redusă, fapt care reiterează relevanţa boului, ca animal de tracţiune, în economia supusului domenial. Calul îşi găsea întrebuinţare la călărie şi la cărăuşie, în special de către libertinii cu obligaţii militare. Totodată, nu trebuie omis nici faptul că numărul vitelor de jug era în corelaţie directă cu suprafaţa terenului agricol deţinut. O întindere mare de pământ alocată agriculturii presupunea un volum de activităţi în care trebuiau angrenate, ca forţă motrice,

mai multe animale. La fel, pentru fertilizarea unei moşii mai întinse se consumau cantităţi considerabile de gunoi de grajd. Adesea, când arealul cultivat reclama un necesar ridicat de tracţiune animală, agricultorul era obligat să recurgă la întrajutorare. Mai ales la arătură, care normal cerea patru sau şase boi. Cu un secol înainte, „plugul mare" necesita opt boi[75].

De la omul sărac, cu existenţă precară, de la văduva rămasă în sărăcie, urcând scara socială, se ajungea, adesea, la stări de prosperitate remarcabile[76]. Potrivit „*Urbariului de la 1681-1682*", elita o reprezentau familiile ţărăneşti bogate, ce însumau peste 4 boi, mai mult de 2 vaci, laolaltă cu stupi, oi, capre, porci. În Ţinutul Pădurenilor, pe primele locuri în clasamentul prosperităţii, se situau: Muşa Cozma (2 cai, 10 boi, 6 vaci, 130 oi, 12 porci, 7 stupi), „puşcaşul" Achim Lascu (2 cai, 6 boi, 4 vaci, 60 oi, 8 porci, 2 stupi) şi Bembea Voic Şandor (3 cai, 8 boi, 6 vaci, 30 oi, 3 porci, 4 stupi) toţi din Lelese, Poantă Ladislau (1 cal, 6 boi, 2 vaci, 50 oi, 6 porci) şi Poată Toma (1 cal, 4 boi, 4 vaci, 30 oi, 3 porci) ambii din Cerişor, Ticula Şandor din Runc (2 cai, 6 boi, 4 vaci, 50 oi, 8 porci, 10 stupi), judele sătesc Onieşan Mihai din Cerbăl (3 cai, 6 boi, 4 vaci, 40 oi, 10 porci), Popa Pascul din Poienita Tomii (2 cai, 6 boi, 3 vaci, 30 oi, 10 porci), Berivoi Laszlo (1 cal, 4 boi, 3 vaci, 15 oi, 4 porci, 4 stupi) şi Nandra Ghiura (1 cal, 4 boi, 4 vaci, 20 oi, 6 porci, 2 stupi) ambii din Ghelari, Voişan Ioan din Iuba (1 cal, 6 boi, 5 vaci, 20 oi, 15 porci, 4 stupi), Zepa Ştefan din Goleş (1 cal, 6 boi, 4 vaci, 25 oi, 6 porci), Lucaci Gheorghe din Teliuc (6 boi, 3 vaci, 10 oi, 10 porci), Rădoane Toma din Poienita Voinii (6 boi, 4 vaci, 20 oi, 10 porci, 3 stupi), Petrinca Andrei din Murar (1 cal, 4 boi, 2 vaci, 80 oi, 4 porci, 10 stupi), Ghiurcă Mihai din Păclişa (2 cai, 4 boi, 2 vaci, 10 oi, 5 porci, 5 stupi), Popa Vasile din Alun (1 cal, 4 boi, 3 vaci, 40 oi, 5 porci), Nan Inişcanu din Arănieş (1 cal, 4 boi, 3 vaci, 20 oi, 4 porci), Muntean Roman din Zlăştişor (1 cal, 6 boi, 5 vaci, 35 oi, 4 porci)[77].

Clerul aservit din Ţinutul Pădurenilor a fost înregistrat în Urbariul de la 1681-1682. Aproape în totalitate, este vorba de preoţii români. Termenii folosiţi pentru a-i desemna sunt: „*olah Pap*", „*olach Pop*", „*Olah Papp*"[78]. În cazul acestora, se remarcă rare cazuri de prosperitate, atunci când parohul se număra între gospodarii fruntaşi ai satului. Amintim aici, spre pildă, pe libertinul pedestru Popa Nicolae – preot din Alun, cu: 2 cai, 5 boi, 3 vaci, 50 oi, 6 porci, 10 stupi[79]. Acest preot creştea el însuşi animale, însă devine evident că era socotit iobag, trăind în condiţiile obişnuit ţărăneşti[80]. Din acelaşi sat, Alun, preotul Popa Petru se găsea fugit în „Ţara Turcească", cel mai probabil în părţile Banatului sau ale Ţării Româneşti[81]. La Cerbăl, preotul român ortodox („*Olah Papp*") trăia fără nicio avere, fiind ajutat de obştea parohială, în schimbul slujirii la altar[82].

Urbariul prezintă o relevanţă aparte şi datorită menţionării antroponimelor existente în Ţinutul Pădurenilor, la 1681-1682. Astfel, documentul atestă numele vechilor familii din satele pădureneşti. Din

noianul acestora, le citãm pe cele mai frecvente: la Teliuc – *Drăgan, Herban, Muntean, Petric, Rădoane, Stanciul, Toma*; la Iuba – *Voişan, Stan, Stroia*; la Ghelari – *Alic, Costa, Gostian, Ivan, Lascu, Nandra, Radul, Stoica, Topliţan, Vlad*; la Plopi – *Faur, Marc*; la Ruda – *Bodea, Buzdugănesc, Dan, Lucaci, Mănăilă, Moldovan, Zăvoian*; la Vălari – *Chendereş, Zepa*; la Goleş - *Deneş, Pavel, Plean, Plopan, Stoica*; la Poienita Voinii – *Cnezu, Rădoane*; la Murari – *Hoban, Petrinca*; la Bunila – *Bancu, Benea*; la Alun – *Gurean, Plopean, Stăncoane, Voic*; la Runc – *Muşat, Ticula*; la Lelese – *Achim, Bembea, Călina, Costa, Manea, Muşa, Oprean, Voic*; la Păclişa (sat contopit cu Cerişorul) – *Bur, Dragota, Ghiurca, Laza, Marina*; la Cerişor – *Bur, Iuga, Muşa, Poantă, Voic*; la Cerbăl – *Dragota, Lăscuş, Măguran, Onieşan, Stoica, Şerban, Vaida, Vlad*; la Arănieş - *Hoban, Marcul, Nan, Vaida*; la Socet – *Toma*; la Poienita Tomii – *Mirţa, Muntean, Murărean, Stăniasă, Stoica*; la Feregi – *Bancu, Barb, Costesc, Rad, Stana, Toma*; la Zlăştişor – *Grama, Muntean*; la Ivani – *Lădar*[83].

Amplul „***Urbariu al domeniului cetăţii Hunedoara de la 1681-1682***" ne oferă un bogat şi divers orizont informaţional, de manieră să schiţeze faciesul economico-social şi juridic al Ţinutului Pădurenilor, la sfârşitul secolului al XVII-lea. O serie consistentă de date, cuprinse în acest izvor de demografie istorică, ilustrează problematica servituţii şi emancipării locuitorilor din arealul pădurenesc. La o focalizare asupra raporturilor juridico-fiscale dintre seniorul

domenial şi locuitorii dependenţi, nu se pot tăgădui prestaţiile şi redevenţele ce vor fi căzut în sarcina celor din urmă. Însă, nu trebuie pierdut din vedere că acestea vor fi fost, în esenţă, mecanismele lumii medievale din întreaga Europă. Cu toate greutăţile inerente condiţiei de supuşi senioriali, acreditâm încheierea, fundamentată pe datele urbariale cercetate, că ultimele decenii ale veacului al XVII-lea au reprezentat, pentru locuitorii din Ţinutul Pădurenilor, o perioadă de stabilitate economică.

(Ilustraţiile aparţin autorului.)

Note bibliografice:

1. Ionuţ Costea, *Solam virtutem et nomen bonum. Nobilitate, etnie, regionalism în Transilvania Principiară (sec. XVII)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2005, p. 81.
2. David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol.I-III, Bucureşti, Editura Academiei, 1967-1968; Idem, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea*, vol.I-II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986-1987; Idem, *Iobăgia în domeniul Băii de Arieş la 1770*, Cluj, Editura Cartea Românească, 1948.
3. * * *, *Urbariile Ţării Făgăraşului (Inventare, urbarii, conscripţii de animale şi instrucţiuni economice)*, Editate de David Prodan şi Maria Ursuţiu, vol.I (1601-1650), vol.II (1651-1680), Bucureşti, 1970-1976.
4. David Prodan, *Urbariul domeniului Devei la 1673*, în „*Sargetia*", Deva, 1981, XV, pp. 125-152.
5. Idem, *Din istoria Transilvaniei. Studii şi evocări*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1991, p. 165.
6. Ferenc Kenderesi, *Vajda-Hunyad vára és ennek környéke* (*Cetatea Hunedoarei şi împrejurimile*), în *Tudományos Gyüjtemény*, Pesta, XV, 1831, p. 80.
7. Lajos Arányi, *Vajda-Hunyad várának hajdani és jelen állapota* (*Starea din trecut şi cea actuală a cetăţii Hunedoara*), în *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Nagygülésének Munkálatai*, Pesta, 1866, XI, pp. 353-453, cu 15 schiţe.
8. Ştefan Meteş, *Din trecutul satelor şi munţilor cetăţii Hunedoara*, în *Omagiu lui Ioan Lupaş*, Bucureşti, 1943, pp. 550-563.
9. David Prodan, *Producţia fierului pe domeniul Hunedoarei în secolul XVII*, în „*Anuarul Institutului de Istorie Cluj*", 1958-1959, I-II, pp.29-124, republicat în volumul *Din istoria Transilvaniei. Studii şi evocări,...* pp. 159-255; Idem, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea [...]*.
10. Maria Ursuţiu, *Structura familiei iobăgeşti pe domeniul Hunedoarei la sfârşitul secolului al XVII-lea*, în „*Sargetia*", XIV, Deva, 1979, pp. 233-242; Idem, *Relaţii agrare pe domeniul Hunedoara în secolul al XVII-lea*, în „*AIIACN*", 1983-1984, 26, pp. 159-174; Idem, *Justiţia nobiliară la Hunedoara în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, în „*Sargeţia*", 1981, 15, pp. 153-163.
11. Dorin Petresc, *Realităţi economico-sociale şi juridice pe Domeniul Hunedoarei, la sfârşitul secolului al XVII-lea: Urbariul de la 1681-1682*, mss., lucrare de disertaţie, Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba-Iulia, 2007.
12. Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studiu şi documente*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1973, p.133.
13. David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol.II..., p. 29.
14. * * *, *Istoria românilor*, vol.V, coordonator acad. Virgil Cândea, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p.20.
15. Dorin Petresc, *Realităţi economico-sociale şi juridice pe Domeniul Hunedoarei, la sfârşitul secolului al XVII-lea: Urbariul de la 1681-1682*, p. 12.
16. Direcţia Judeţeană Cluj a Arhivelor Naţionale, fond *Urbariul Domeniului Hunedoara, 1681*, pp. XXIX-XXX.
17. *Ibidem*, p. 625.
18. Dorin Petresc, *Realităţi economico-sociale şi juridice pe Domeniul Hunedoarei, la sfârşitul secolului al XVII-lea: Urbariul de la 1681-1682*, p. 15.
19. D.J.A.N.Cluj, *fond cit*, pp. 5-206.
20. *Ibidem.*, p. XXIX.
21. *Ibidem*, pp. 5-206.
22. *Ibidem*, pp. 78-206.
23. *Ibidem*, pp. 5-206.
24. *Ibidem.*
25. *Ibidem*, pp. 219-401.
26. *Ibidem*, pp. 440-482.
27. *Ibidem*, pp. 502-625.
28. *Ibidem*, pp. 578-585.
29. *Ibidem*, pp. 636-649.
30. *Ibidem*, pp. 637-638.
31. *Ibidem*, pp. 630-631.
32. *Ibidem*, pp. 636-637.
33. *Ibidem*, p. 638.
34. *Ibidem*, p. 639.
35. *Ibidem*, p. 640.
36. *Ibidem*, p. 643.
37. *Ibidem*, pp. 656-679.
38. *Ibidem*, pp. 664-667.
39. *Ibidem*, pp. 668-679.
40. *Ibidem*, pp. 656-660.
41. *Ibidem*, pp. 661-663.
42. Dorin Petresc, *Realităţi economico-sociale şi juridice pe Domeniul Hunedoarei, la sfârşitul secolului al XVII-lea: Urbariul de la 1681-1682*, p. 18.
43. D.J.A.N.Cluj, *fond cit*, p. XXIX.
44. *Ibidem.*
45. *Ibidem.*
46. *Ibidem*, p. XXX.
47. *Ibidem.*
48. Pentru corespondenţa în limba română a numelor de localităţi, s-a utilizat lucrarea lui Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol.I-II, Bucureşti, Editura Academiei, 1966-1968. În cazul localităţilor cărora nu le-am identificat un corespondent, am preferat să notăm cu litere cursive bolduite doar numirea cosemnată de urbariu.
49. D.J.A.N.Cluj, *fond cit.*, pp. 5-206.
50. *Ibidem*, pp. 203-204.
51. *Constituţiile Aprobate ale Transilvaniei (1653)*, traducere, studiu introductiv şi note de Alexandru Herlea *et alii*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997, p. 36; Maria Ursuţiu, *Structura familiei iobăgeşti pe domeniul Hunedoarei...*, p. 234.
52. P.P.Panaitescu, *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova. Orânduirea feudală*, Bucureşti, 1964, pp. 108-118.
53. D.J.A.N.Cluj, *fond cit*, p. 208.
54. *Ibidem*, pp. 156-202.
55. Maria Ursuţiu, *Structura familiei iobăgeşti pe domeniul Hunedoarei...*, p. 241.
56. D.J.A.N.Cluj, *fond cit.*, pp. 80,88,94,157,164,189.
57. *Ibidem*, pp. 114,168,122,182,185,191.

58. *Ibidem*, pp. 159,166,169,174,192,195.
59. Dorin Petresc, *Realităţi economico-sociale şi juridice pe Domeniul Hunedoarei, la sfârşitul secolului al XVII-lea: Urbariul de la 1681-1682*, p. 22.
60. D.J.A.N.Cluj, *fond cit.*, pp. 215-217.
61. *Ibidem*, pp. 167-168.
62. *Ibidem*, p. 164.
63. *Ibidem*, pp. 172, 177.
64. *Ibidem*, pp. 76, 189.
65. *Constituţiile Aprobate...*, p. 199.
66. *Ibidem.*, p. 100.
67. Dorin Petresc, *Realităţi economico-sociale şi juridice pe Domeniul Hunedoarei, la sfârşitul secolului al XVII-lea: Urbariul de la 1681-1682*, p. 26.
68. David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol.I..., p. 13.
69. D.J.A.N.Cluj, *fond cit.*, passim.
70. La origini, *ako* era numele unei măsuri de capacitate. David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea...*, vol.I, p. 25.
71. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea,* vol. I,... p. 158.
72. *Constituţiile Aprobate...*, pp. 106-107.
73. D.J.A.N.Cluj, *fond cit.*, passim.
74.*Ibidem*, pp. 81-84.
75.Dorin Petresc, *Realităţi economico-sociale şi juridice pe Domeniul Hunedoarei, la sfârşitul secolului al XVII-lea: Urbariul de la 1681-1682*, p. 33.
76. Dorin Petresc, *Cum trăiau hunedorenii în Evul Mediu? (I): Iobagii erau mai bogaţi decât agricultorii de acum*, în „Ziarul Hunedoreanului", Deva, nr. 1128 din 16 ianuarie 2014, p. 6-7.
77. D.J.A.N.Cluj, *fond cit*, pp. 156, 159, 162-163, 171, 174, 176-177, 179-185, 187, 189-190, 193, 195.
78. Dorin Petresc, *Realităţi economico-sociale şi juridice pe Domeniul Hunedoarei, la sfârşitul secolului al XVII-lea: Urbariul de la 1681-1682*, p. 34.
79. D.J.A.N.Cluj, *fond cit*, pp. 104, 176.
80. *Ibidem*, pp. 93, 78.
81. *Ibidem*, p. 189.
82. *Ibidem*, pp. 104, 176.
83. *Ibidem*, pp. 156-202.

Ţinuturile hunedorene pe harta lui Guillaume Isle, tipărita la Paris, în 1700